

Spółeczeństwo obywatelskie w nauce.

Na przykładzie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, część III

Po kilku latach starań udało się zawrzeć porozumienie z PAN i groźba opłacania czynszu w Pałacu Staszica znikła. Ponadto uzyskaliśmy formalne uprawnienia do korzystania z sal wykładowych, więc ten pakt, uroczystie podpisany przez prezesa Kleibera w obecności naszego zarządu, stał się dla nas aktem przełomowym.

Popularyzację nauki przy tworzeniu PAN uznano za podstawowe zadanie towarzystw naukowych. Wypełniamy to, uczestnicząc w licznych akcjach, których nie sposób pokrótce wymienić. Wspomnę Wszechnicę TNW-PAN, z której co prawda PAN się wycofała w 2017 roku, ale są szanse wznowienia tej interesującej serii. Wyjątkowymi wydarzeniami z tej kategorii były zorganizowane przez TNW otwarte wykłady zaproszonych noblistów: Ady Yonath (Nagroda Nobla w 2016) i Yuana Tseh Lee (Nagroda Nobla w 1985). Ten ostatni zwłaszcza pokazał w swoim wykładzie groźbę zniszczeń powodowanych przez zmiany klimatyczne i działalność człowieka w tym zakresie. Wykład prawdziwie proroczy... Nadzwyczaj interesujący byli także inni zaproszeni do nas wykładowcy, wymienię choćby Omara Yaghi czy Jerry'ego L. Atwooda.

Najwyższą rangę w TNW mają coroczne Wykłady Staszicowskie, ale wydziały prowadzą własne aktywne akcje popularyzatorskie, bardzo cenione.

Nadzwyczajna współpraca z Kasą Mianowskiego (prof. Leszek Zasztowt) umożliwiła podtrzymanie ważnej części działalności wydawniczej TNW.

Bardzo rozwinięliśmy i umocniliśmy współpracę z Polską Akademią Umiejętności oraz z innymi towarzystwami. Współpracowaliśmy z PAU przy tworzeniu krajowego forum towarzystw i solidarnie w tych ramach działamy.

Zorganizowaliśmy kilka międzynarodowych konferencji naukowych. Uzyskaliśmy stąd przychody utrzymujące nasz bilans po dodatniej stronie. Oryginalnym pomysłem było uruchomienie serii imprez pod nazwą **Science Diplomacy**. Zorganizowaliśmy dwie takie konferencje w Pałacu Staszica¹, kolejną przejął Instytut Biologii Doświadczalnej PAN (prof. Jerzy Duszyński, prezes PAN oraz prof. Maciej Nałęcz, współorganizator wcześniejszej konferencji TNW). Wśród zagranicznych wykładowców odnotuję udział prof. Zafry Lerman, autorytetu światowej rangi w tym zakresie. Kilka konferencji z dziedziny chemii supramolekularnej i Europejską Szkołą Krystalografii (ECS4), dofinansowaną przez Unię Europejską, oraz konferencję Multipole2 najlepiej pamiętam, ale konferencji organizowanych lub współorganizowanych przez TNW było w minionych latach kilkanaście. Gościliśmy znakomitych wykładowców i uczestników.

Wyraźnym sukcesem, tuż przed końcem mojej prezesury, było umieszczenie w holu Pałacu Staszica pięknej marmurowej tablicy, upamiętniającej członków Towarzystwa, którzy nie przeżyli II wojny światowej. Lista obejmuje prawie 100 osób, bardzo wybitnych ludzi

nauki. Staraliśmy się o to bardzo długo, najpierw dostaliśmy odpowiedź z PAN, że możemy sobie tę tablicę powiesić w naszym pokoju, ale wytrzymaliśmy to i po latach, już za kadencji prezesa Duszyńskiego, dokonaliśmy uroczystego odsłonięcia tablicy we właściwym miejscu.

Podsumowanie

W czasach zaborów aktywność stowarzyszeniowa była instrumentem emancypacji narodowej. Dotyczyło to także towarzystw naukowych, nawet wtedy gdy w pewnych okresach historycznych zmuszone były do działania w podziemiu. W okresie międzywojennym towarzystwa naukowe rozwinęły się niezwykle. Rocznik statystyczny z roku 1939 wymienia 18 towarzystw naukowych ogólnych² oraz liczne specjalistyczne, archiwa itp. Po wojnie sytuacja uległa drastycznej zmianie. Czynniki partyjno-państwowe dążyły do likwidacji towarzystw, ich funkcje miała całkowicie przejąć tworzona Polska Akademia Nauk. Wiemy, że do tego nie doszło, ale towarzystwa ogólne 'zamrożono'. Późniejsze odtworzenie aktywności obywatelskiej, także w zakresie nauki, obarczone było (i jest?) brakiem poczucia wpływu na sytuację w kraju, czyli brakiem wiary w skuteczność zbiorowych działań. Tym większy szacunek należy się tym wszystkim, którzy nie poddają się bierności i aktywnie wspierają społeczny ruch naukowy. W przypadku TNW mamy długą listę uczonych, dzięki którym Towarzystwo odzyskało należną mu rangę i przebrnęło przez najtrudniejsze lata. Ale największe wyzwanie wciąż przed nami. Chodzi o urzędowe uznanie ciągłości TNW. Odwołujemy się do roku 1907, gdy stabszące władze wyraziły zgodę na utworzenie Towarzystwa³. Zatem w roku 2007 obchodziliśmy stulecie, pamiętając także o korzeniach z roku 1800 (Towarzystwo Przyjaciół Nauk), które niezmiennie przywołujemy w kolejnych statutach TNW. Nasze starania o sądowe uznanie ciągłości TNW dotąd się nie powiodły, pozostaje możliwość skargi na te decyzje do Unii Europejskiej. Sprawa zdaje się oczywista, restytucja została dokonana całkowicie zgodnie z prawem przez żyjących członków TNW (sprzed 'zamrożenia'). Argumentacja sądów jest w oczywisty sposób umotywowana obawą przed rewindykacjami ze strony TNW. Do tej samej kategorii należy nasze wystąpienie do Prezydium PAN o anulowanie dawnej decyzji o wykreślenie TNW z listy towarzystw w Warszawie⁴. Na wniosek byłego prezesa TNW, prof. Andrzeja Paszewskiego, Zebranie Ogólne TNW wystąpiło z taką prośbą do Prezydium PAN. Uzyskaliśmy dobrowolne poparcie tego wniosku przez Polską Akademię Umiejętności. O ile wiem, prezes Duszyński przedłożył ten wniosek Prezydium PAN, ale sprawa znowu utknęła. Jakieś fatum, a przecież wydawało się to oczywiste.

No i pozostaje kwestia ustanowienia prawa o towarzystwach naukowych, bez tego trudno będzie kolejnym pokoleniom rozwijać społeczeństwo obywatelskie w nauce.

JANUSZ LIPKOWSKI

Uniwersytet kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Matematyczno-Przyrodniczy

¹ Niestety przy całkowitej odmowie dofinansowania przez Ministerstwo...

² W tym TNW z budżetem 440 tys. zł.

³ Po wielu latach nieskutecznych starań o odtworzenie Towarzystwa Przyjaciół Nauk, zlikwidowanego po powstaniu listopadowym.

⁴ Z niezrozumiałych powodów Prezydium PAN w roku 1954 wystąpiło do władz m.st. Warszawy o wykreślenie TNW z rejestru towarzystw. Nieprawnie, bo TNW nie było zlikwidowane, wstrzymano jego działalność decyzją rządu PRL. Oczywiście musiało chodzić o dobra materialne TNW, przejęte przez PAN, ale niewykluczone było działanie odwrotne. Więc...

PAUza Akademicka - www.pauza.krakow.pl - tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności i środowiska naukowego.

Rada Redakcyjna: Magdalena Bajer, Andrzej Białas, Janusz Limon, Ewa Lipska, Stanisław Rodziński, Piotr Sztompka, Marta Wyka, Jakub Zakrzewski.

Redakcja: Andrzej Białas - redaktor naczelny; Andrzej Borowski, Andrzej M. Kobos, Piotr Malecki, Marian Nowy - redaktorzy; Adam Korpak, Krzysztof Skórczewski - grafika; Ryszard Otręba - „Galeria PAUzy”; Anna Michalewicz - dyrektor administracyjny; Witold Brzoskowski, Monika Mentel - fotokład; Wydawnictwo PAU - konsultacja.

Adres do korespondencji: Polska Akademia Umiejętności, 31-016 Kraków, ul. Sławkowska 17; e-mail: pauza@pau.krakow.pl

Oczekujemy na artykuły do 6 000 znaków (ze spacjami) i ilustracje w formacie JPEG o rozdzielczości 300 dpi.